

‘નિયમસાર’ ‘જીવ અધિકાર’ ઉજી ગાથા. ‘નિયમસાર’ની વ્યાખ્યા કરે છે. નિયમસાર એટલે શું?

ટીકા :- ‘અહીં આ (ગાથામાં), ‘નિયમ’ શબ્દને ‘સાર’ શબ્દ કેમ લગાડ્યો છે...’ નિયમસાર છે ને? નિયમસાર-તો નિયમને સાર શબ્દ કેમ લગાડ્યો છે, ‘તેના પ્રતિપાદન દ્વારા...’ સાર (શબ્દ) નિયમને કેમ લગાડ્યો એના કથન દ્વારા, ‘સ્વભાવરત્નત્રયનું સ્વરૂપ કહ્યું છે.’ સ્વભાવરત્નત્રય એટલે શું? ત્રિકાળ દ્રવ્ય સ્વભાવ ઈ.

મુમુક્ષુ :- આપે કાલ સમજાવ્યું હતું.

ઉત્તર :- ના ઈ કહેતા હતા, આ બધું સમજ્યા નહોતા ને એને અંદર...

મુમુક્ષુ :- પર્યાયની વાત છે આ.

ઉત્તર :- પર્યાયની વાત છે આ તો. સમજાણું કે નહિ? ક્યાં ગયા? ‘પ્રકાશદાસ’! આ બધું સાંભળજો, સમજવા જેવું છે. અદ્ધર ને અદ્ધર શબ્દ પડે એમ ન ચાલે.

આ સ્વભાવ... નિયમસાર એ તો પર્યાયની વ્યાખ્યા છે. નિયમ એ મોક્ષનો માર્ગ, પર્યાય રૂપ એને સાર કેમ લગાવવો પડ્યો છે એનું આ કથન છે. સ્વભાવ રત્નત્રય એટલે ત્રિકાળી સ્વભાવ નહિ. એમાં તો રત્નત્રય ક્યાં હતા? ન્યાં તો અનંતું ચતુષ્ટય પડ્યું છે. પર્યાયમાં- અવસ્થામાં જે સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર નિર્વિકલ્પ દશા વીતરાગી પર્યાય થાય એને અહીંયાં સ્વભાવ રત્નત્રય કહેવામાં આવે છે.

હવે, એ નિયમસારને કહેવા પહેલાં એ નિયમનું કારણ કોણ છે? સમજાણું કાંઈ? નિયમસાર એટલે નિયમ એટલે મોક્ષનો માર્ગ. આત્મા શુદ્ધ ચૈતન્ય વસ્તુ... એનો ખુલાસો કરશે અંદર, પરદ્રવ્યનો આશ્રય છોડી સ્વદ્રવ્યની અંતર્મુખથી જે સમ્યગ્દર્શનની પ્રતીતિ થવી એ દર્શન. આત્માને આશ્રયે અંદર જ્ઞાન થવું તે જ્ઞાન અને એમાં લીનતા થવી તે ચારિત્ર. એ વર્તમાન મોક્ષમાર્ગની દશા (થઈ). એને સાર કેમ લાગુ પાડ્યો એને માટે કથન છે. એ વ્યવહારનો એમાં પરિહાર છે. હવે એ નિયમ જે છે, મોક્ષના માર્ગરૂપ નિયમ એટલે પર્યાય, એટલે અવસ્થા એનું કારણ કોણ છે? બહુ ઝીણી વ્યાખ્યા છે. સમજાણું કાંઈ? આ તો કાર્ય નિયમસાર કહ્યું પણ એનું કારણ નિયમ કોણ? એને નિયમસાર નહિ પણ કારણ નિયમ

કોણ? ‘પંડિતજી’! આહાહા...! હવે કારણનિયમની વ્યાખ્યા કરે છે. ‘મગનભાઈ’!

‘જે...’ ‘ય’ શબ્દ પડ્યો છે ને? ‘ય’ ‘જે...’ તે એમ કહેશે. જે તે કારણ નિયમસાર છે. સમજાણું કાંઈ? ‘જે સહજ પરમ પારિણામિક ભાવે સ્થિત,...’ આત્માનો અનાદિઅનંત પરમ સ્વભાવભાવ, સહજ ધ્રુવ સ્વભાવભાવ, એક સમયની વર્તમાન મોક્ષમાર્ગની પર્યાય વિનાનો... સમજાણું કાંઈ? જે સ્વભાવિક પરમ પારિણામિક (ભાવ). ત્રિકાળી સ્વભાવભાવ, ધ્રુવભાવ, ચૈતન્યભાવ, જ્ઞાયકભાવ એમાં પારિણામિકભાવે. એ પારિણામિકભાવ હોવા છતાં.. એ ખુલાસો કાલ થઈ ગયો હેઠે. એ પારિણામિક પર્યાય નથી, પરિણામ નથી. મોક્ષમાર્ગની પર્યાય પ્રગટ થાય કે સિદ્ધની પર્યાય પ્રગટ થાય, એ પર્યાય આ પારિણામિકભાવ એ નહિ. સમજાય છે કાંઈ? વીતરાગનો માર્ગ એટલો સરસ ને સૂક્ષ્મ છે, સરસ અને સૂક્ષ્મ (છે). આનંદના રસવાળો અને સૂક્ષ્મ છે. બહારથી જગતે કલ્પ્યું છે એ માર્ગ નથી. સમજાણું કાંઈ?

કહે છે, જે સ્વભાવિક ધ્રુવ નિત્ય આત્માનો સ્વભાવ, જે સ્વભાવિક પરમ પારિણામિક (ભાવ). એટલે કે જેને પરની કોઈ અભાવ કે સદ્ભાવની અપેક્ષા નથી. કર્મના નિમિત્તનો સદ્ભાવ કે અભાવ, એની અપેક્ષા નથી એવો ત્રિકાળી ધ્રુવ સ્વભાવ. એમાં ‘સ્થિત,...’ એવા ત્રિકાળી વસ્તુના સ્વભાવમાં રહેલા, રહેલા ‘સ્વભાવ-અનંતચતુષ્ટયાત્મક...’ આ ધ્રુવ સ્વભાવ છે. પહેલા સ્વભાવ રત્નત્રય કલ્પું હતું એ પર્યાય હતી. સમજ્યા? એમ અદ્વરથી એમ ને એમ (હા કહે) એમ અહીં ન ચાલે. સમજાણું કે નહિ?

અહીં કહે છે કે, ‘સ્વભાવ-અનંતચતુષ્ટયાત્મક...’ એટલે? આત્માના મૂળ સ્વભાવ, નિત્ય સ્વભાવ, ધ્રુવ સ્વભાવમાં. સ્વભાવ અનંતજ્ઞાન એટલે કે જેના ધ્રુવ સ્વભાવમાં જ્ઞાન ભાવ છે એ જ્ઞાન ભાવ અનંત છે, અનંત છે, સ્વભાવની શક્તિનું સામર્થ્ય અનંત છે. અનંતજ્ઞાન, અનંતદર્શન, અનંતઆનંદ, અનંતબળ એવું જે સ્વભાવિક પારિણામિક ભાવમાં રહેલા આવો જે ભાવ એ ‘શુદ્ધજ્ઞાનચેતનાપરિણામ...’ એ ચારેયના સમૂહને એકરૂપ ગણી નાખ્યો પાછો. સમજાણું? ‘મગનભાઈ’! આહાહા...! વસ્તુ નિત્ય ધ્રુવ પરમ સ્વભાવભાવ. એમાં રહેલા આ ચાર ધ્રુવભાવ. અનંતઆનંદ, અનંતજ્ઞાન, અનંતદર્શન, અનંતબળ એનું એકરૂપ શુદ્ધજ્ઞાનચેતનાપરિણામ. આ પરિણામ પણ પર્યાય નહિ. નીચે બે અર્થ કર્યા, જુઓ! પારિણામિકભાવની વ્યાખ્યા કાલે આવી ગઈ.

હવે (૨ ફૂટનોટ). ‘આ શુદ્ધજ્ઞાનચેતનાપરિણામમાં ‘પરિણામ’ શબ્દ હોવા છતાં તે ઉત્પાદવ્યરૂપ પરિણામને સૂચવવા માટે નથી...’ છે? ‘હરિભાઈ’! બહુ ઝીણું છે આ. આહાહા...! કહે છે, ભગવાનઆત્મા પૂર્ણ, પૂર્ણ સ્વરૂપ ધ્રુવ નિત્યભાવ સ્વભાવ, એ નિત્યભાવ સ્વભાવમાં રહેલા અનંત બેહદ જેનો જ્ઞાનસ્વભાવ, આનંદ બેહદ સ્વભાવ, અનંતવીર્ય અને અનંતદર્શન એવા સ્વરૂપમય શુદ્ધજ્ઞાનચેતનાપરિણામ. શુદ્ધજ્ઞાનમય ચેતવું એવા જે ભાવ, એ ત્રિકાળી ભાવને અહીંયાં શુદ્ધજ્ઞાનચેતનાપરિણામ કહેવામાં આવે છે. સમજાણું કાંઈ? કહો, ‘પંડિતજી’!

‘જે...’ એમ શબ્દ હતો ને? સ્વભાવિક, સ્વભાવિક વસ્તુ. ક્ષયોપશમ, ઉપશમ, ક્ષાયિક છે એ તો પર્યાય છે. કર્મના અભાવસ્વભાવરૂપ પર્યાય છે. આ એ નહિ, આ તો ત્રિકાળી સ્વભાવભાવ. આત્માનો ત્રિકાળી ધ્રુવભાવ, એમાં રહેલા બેહદ સ્વભાવ જ્ઞાન, દર્શન, આનંદ એનું એકરૂપ ગણીને શુદ્ધ જ્ઞાન. એને જ્ઞાનની પ્રધાનતા આપતા અનંતજ્ઞાન, અનંતદર્શન, અનંતઆનંદ, અનંતવીર્ય છે. છતાં એનું એકરૂપ ગણીને શુદ્ધજ્ઞાનચેતનાપરિણામ એને કહેવામાં આવે છે. કહો, સમજાય છે કાંઈ? એ શુદ્ધજ્ઞાનચેતનાપરિણામ જે તે એમ, તે નિયમ છે. આનું નામ ત્રિકાળી નિયમ છે. આ નિયમસાર જે કહે એ તો પર્યાય કહે છે પણ એ પર્યાયનું કારણ ત્રિકાણ કોણ છે એનું આ વર્ણન છે. સમજાણું કાંઈ?

જે સ્વભાવિક પરમ સ્વભાવભાવમાં સ્થિત, સ્વભાવિક અનંતચતુષ્ટયસ્વરૂપ, સ્વભાવિક શુદ્ધજ્ઞાનચેતનાપરિણામ ભાવ તે નિયમ-કારણનિયમ છે. નીચે ૩-ત્રગડો કર્યો છે. ‘આ નિયમ તે કારણનિયમ છે.’ કારણનિયમ એટલે જે મોક્ષનો માર્ગ સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર સાચો સત્ય માર્ગ-પર્યાય એનું કારણ આ નિયમ છે. સમજાણું કાંઈ? એનું કારણ વ્યવહાર રત્નત્રય નથી એમ અહીં સિદ્ધ કરવું છે, ભાઈ! ભારે કામ, ભાઈ! સમજાણું કાંઈ?

સર્વજ્ઞ પરમેશ્વર ભગવાન તીર્થંકરદેવે જે આ આત્મા ધ્રુવ સ્વરૂપ, ધ્રુવ સ્વરૂપ છે, જેની વર્તમાન દશાનું પરિણમન, એક સમયની દશા, એ વિનાની ચીજ જે ધ્રુવ છે, ઉત્પાદવ્યયધ્રુવયુક્તમ સત્ એમ કહ્યું છે. એ માંયલો આ જે ઉત્પાદવ્યયનો પર્યાય જે મોક્ષમાર્ગનો છે, એનું કારણ કોણ? એમ અહીં સિદ્ધ કરવું છે. કહો, ‘ચંદુભાઈ’! ‘નવરંગભાઈ’ કાલે કહેતા હતા, ‘ચંદુભાઈ’ કેમ આવ્યામાં નથી આવતા? ‘સ્વરૂપચંદુભાઈ’! જુઓ! આ તમારા ઘરની વાતું છે. આહાહા...! અરે...! વીતરાગ માર્ગ શું છે એ એણે સાંભળ્યો ન હોય, એના ખ્યાલમાં ન આવ્યો હોય, સમજ્યો ન હોય અને એને ધર્મ થઈ જાય. શું થાય? અનાદિથી જગત લૂંટાય છે. ધર્મને નામે પણ લૂંટાય છે.

મુમુક્ષુ :- ખુશી થાય.

ઉત્તર :- ખુશી થાય ને એમાં રાજી થાય, લૂંટાય. લઈ ગયા તો હળવો થઈ ગયો. લુગડા ને દાગીના ભાર લઈ ગયો ને (એટલે) હળવો થઈ ગયો. આહાહા...! અરે...! ભગવાન! એ તારા સમ્યગ્દર્શનની રીત જુદી છે, ભાઈ! સમજાણું કાંઈ?

એ સમ્યગ્દર્શન, સમ્યગ્જ્ઞાન, સમ્યક્ચારિત્ર તો નિર્વિકારી, વીતરાગી નિર્દોષ આનંદદાયક પર્યાય છે. પણ એ પર્યાયનું કારણ જે આ નિયમ શબ્દ પડ્યો છે ને? એટલે કે એ નિયમસાર જે મોક્ષમાર્ગ છે એનું કારણ કોણ? કારણ કે, નિયમસારમાં તો એમ શબ્દ આવ્યો કે, સાર છે એ વ્યવહારનો અભાવ બતાવે છે. સમજાય છે? ત્યારે હવે એ નિયમ વ્યવહાર કારણ નહિ, ત્યારે એ મોક્ષમાર્ગના નિયમનું કારણ કોણ? ‘નવરંગભાઈ’! એનું કારણ ત્રિકાળી ભગવાનઆત્માનો સ્વભાવ, શુદ્ધજ્ઞાનચેતનાપરિણામ. ચેતવું એટલે જ્ઞાનમાં એકાગ્ર એવો જે

ત્રિકાળી સ્વભાવ, હોં! જે આ તે નિયમ છે. મોક્ષમાર્ગની દશાના કારણરૂપે તેને નિયમ કહેવામાં આવે છે. સમજાણું કાંઈ? આહાહા...! નીચે કહ્યું છે ને? આ પરિણામ ‘પર્યાયાર્થિકનયનો વિષય નથી; આ શુદ્ધજ્ઞાનચેતનાપરિણામ તો ઉત્પાદવ્યયનિરપેક્ષ એકરૂપ છે...’ શું કીધું? ત્રિકાળી સદૃશ્યરૂપ છે. હજી સમજવું કઠણ આ શું કહે છે?

વસ્તુ જે છે આત્મા નિત્ય ધ્રુવ એ સદૃશ્ય જેનું એકરૂપ છે. ઊપજવું, વિણસવું એવી ઉત્પાદવ્યયની પર્યાયનો જેમાં અભાવ છે. સમજાણું કાંઈ? આહાહા...! ‘એ દ્રવ્યાર્થિકનયનો વિષય છે.’ શુદ્ધજ્ઞાનચેતનાપરિણામ એ દ્રવ્યનયનો વિષય છે, આખા દ્રવ્યને બતાવે તે વિષય છે. એમાં પરિણામનો ભેદ બતાવે એ છે નહિ. સમજાણું કાંઈ? આહાહા...!

જેને ધર્મ કરવો હોય સમ્યગ્દર્શન, પહેલામાં પહેલો, તો એને શું કરવું, એને કોને કારણ બનાવવું એની વાત ચાલે છે. સમજાણું કાંઈ? દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્ર કારણ હશે? વ્યવહાર રત્નત્રય દયા, દાન, વિકલ્પ આદિ કારણ હશે? એ પર્યાયનું પર્યાય કારણ? એ નિશ્ચયથી, એ વળી બીજી વાત, પણ આ પર્યાયનું બીજું કારણ (છે)?

મુમુક્ષુ :- આશ્રય કોનો?

ઉત્તર :- આશ્રય કોનો? કોને કારણે ત્યાંથી આવી એ અવસ્થા? સમજાણું કાંઈ? ત્રિકાળી ધ્રુવસ્વભાવ, પરમસ્વભાવભાવ, એમાં રહેલા અનંતચતુષ્ટય, એના એકરૂપ શુદ્ધજ્ઞાનચેતનાપરિણામ, એવો જે ધ્રુવભાવ તે સમ્યગ્દર્શન, સમ્યગ્જ્ઞાન, સમ્યક્ ચારિત્ર એનું એ કારણ છે. સમજાણું કાંઈ? વાંધા મોટા પાડે છે ને? ‘છ ઢાળા’માં આવે ને? વ્યવહાર હેતુ છે, નિયમનો, નિશ્ચયનું કારણ છે. એ તો એક નિમિત્તપણે શું હતું એનું જ્ઞાન કરાવવા કહેવાય. વ્યવહારના કથનો એ બધા અન્યથા કથન છે. ખરું કારણ તો ભગવાનઆત્મા ધર્મની સમ્યગ્દર્શન દશા, પહેલી દશા એનું નિયમ ત્રિકાળી વસ્તુ તે કારણ છે. નિયમથી તે નિયમ કારણ છે. અથવા એ નિયમનું નિયમથી આ નિયમ કારણ છે. સમજાણું કાંઈ?

‘તે નિયમ (-કારણનિયમ) છે.’ લ્યો! પાઠમાં એ શબ્દ નથી. પાઠમાં તો મોક્ષના માર્ગની પર્યાય સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાનની નિર્વિકારી (પર્યાય), સ્વભાવ આશ્રયે થયેલી એની વ્યાખ્યા છે. પણ એની વ્યાખ્યામાંથી કાઢ્યું. ‘અમૃતચંદ્રાચાર્ય’ની એવી શૈલી છે, એવી આ આચાર્યે ‘પદ્મપ્રભમલધારીદેવે’ (કરી છે). કાર્યનિયમની વાત છે તો એમાંથી કારણનિયમ કાઢ્યું. સમજાણું કાંઈ? આહાહા...! એ નિયમ તે કારણનિયમ છે.

ત્રણ અર્થની વ્યાખ્યા ચાલી. પરમ પારિણામિકભાવ એ ઉત્પાદવ્યય નથી, ધ્રુવ છે. પારિણામિકભાવ શબ્દ હોવા છતાં. બીજો પરિણામ શબ્દ હોવા છતાં, પેલો પારિણામિકભાવ હોવા છતાં એને ઉત્પાદવ્યય પર્યાય લાગુ પડતી નથી. હવે અહીં પરિણામ શબ્દ લાગુ પડતા એમાં પણ નવી અવસ્થા ઉપજે ને (જૂની) એ જાય એની અપેક્ષા લાગુ પડતી નથી. ત્રીજું એ નિયમ છે. નિયમ એટલે ત્રિકાળી કારણનિયમ છે. સમજાણું કાંઈ? ‘પ્રકાશદાસજી’! આ

એમ ને એમ હાંકે જાય છે કલાકમાં, એમ નથી આ.

મુમુક્ષુ :- ગુરુ સમજાવ્યે કેટલું સમજાય.

ઉત્તર :- એમ છે. અહીં કહે છે કે, સમજવામાં ગુરુ નહિ, ગુરુ તરફનો વિકલ્પ નહિ ને વિકલ્પની સાથે જાણનારનો પર્યાય (થયો) એ પણ નહિ, એમ કહે છે. ‘મગનભાઈ’! આહાહા...! ગુરુદેવ તો પર રહ્યા, એ નહિ, એની શ્રદ્ધાનો વિકલ્પ રાગ છે એ નહિ, પણ વિકલ્પને જાણનારા જ્ઞાનનો જે અંશ છે એ પણ નહિ. કહો, સમજાણું કાંઈ? આવો માર્ગ એણે વીતરાગમાં-વાડામાં જન્મ્યા છતાં અરે...! એને હાથ લાગે નહિ, હજી સાંભળવા મળે નહિ, એ સમજે કે દિ’? શ્રદ્ધા-સમકિત કે દિ’ કરે? બહારમાં ને બહારમાં ભટક્યા ભટક (કરે છે). સમજાણું કાંઈ?

કહે છે કે, નિયમ એટલે મોક્ષનો માર્ગ. એને કારણમાં તો ત્રિકાળી દ્રવ્ય કારણ છે. એના કારણમાં વ્રત ને તપ ને પૂજા ને ભક્તિ ને રાગની મંદતાની ક્રિયા એ એના કારણમાં નથી, ભાઈ! ‘સ્વરૂપચંદભાઈ’! છે ને એમાં? હવે એ કારણનિયમની વ્યાખ્યા થઈ. ગાથામાં નહોતી એની. હવે ગાથામાં છે એની વ્યાખ્યા ચાલે છે. સમજાણું કાંઈ? ગાથામાં વિશેષ મોક્ષમાર્ગની વ્યાખ્યા હતી, એમાંથી સામાન્ય દ્રવ્ય કાઢ્યું. ત્રિકાળી ધ્રુવ ભગવાનઆત્મા એ મોક્ષના માર્ગની વિકાર રહિત પર્યાયની કારણ દશા એ ત્રિકાળ વસ્તુ છે. ત્રિકાળ વસ્તુ તે કારણ. આહાહા...!

આવું સ્પષ્ટ એક ને એક બે જેવું ચોક્કમું ક્યાંય સંદેહને સ્થાન ન મળે એ વ્યાખ્યા સંતો વિના, દિગંબર સંતો વિના ક્યાંય આ વાત છે નહિ. ‘પંડિતજી’! પણ વાંચતા પણ આવડે નહિ, પાછું વાંચે નહિ, એમ ને એમ હાંકે જાય. બાપુ! આ તો અધ્યાત્મની વાતું છે, ભાઈ! અનંતકાળમાં એણે તો સાધુપણા વ્રત, નિયમ ને તપસ્યા અનંતવાર કરી છે એ કાંઈ ધર્મ નથી. એ તો વિકલ્પની ક્રિયા, રાગની પુણ્યની વિકારની છે. એ વિકારની ક્રિયાના કારણે આત્માને કાંઈ લાભ થાય એમ છે નહિ, એમ કહે છે. આહાહા...! પણ નિર્વિકારી આત્માની જે મોક્ષમાર્ગની પર્યાય એને પ્રગટવાનું ભૂમિ સ્થાન તો ત્રિકાળ દ્રવ્ય છે. પાતળ કૂવામાં છે એ બધું. આહાહા...! સમજાણું કાંઈ?

હવે કાર્યનિયમ. પહેલી નિયમ-કારણનિયમની-ત્રિકાળ ધ્રુવની વ્યાખ્યા થઈ. નીચે (ફૂટનોટ-૩) છે ને? ‘આ નિયમ તે કારણનિયમ છે, કેમકે તે સમ્યગ્જ્ઞાનદર્શનચારિત્રરૂપ...’ આમાં જ્ઞાન શબ્દ પહેલો આવ્યો છે. આમાં શૈલી પહેલી આવે છે ને! ભાઈ! જ્ઞાનદર્શનચારિત્ર. પહેલું જ્ઞાન આવે છે. પહેલો અર્થ ઇ કરે ને. પાઠમાં છે તેમ કરે. સમજાણું કાંઈ? ‘સમ્યગ્જ્ઞાનદર્શનચારિત્રરૂપ કાર્યનિયમનું...’ કાર્યનિયમ એટલે વર્તમાન દશા, મોક્ષમાર્ગની વીતરાગી દશા એવો જે ‘કાર્યનિયમ એનું કારણ છે.’ એ ત્રિકાળી દ્રવ્ય સ્વરૂપ, ધ્રુવ સ્વરૂપ એ મોક્ષના આનંદદાયક ધર્મની પર્યાયનું કારણ છે. ‘[કારણનિયમના આશ્રયે કાર્યનિયમ પ્રગટે

છે.] કૌસમાં નાખ્યું.

ત્રિકાળી ભગવાન ધ્રુવ એમાં દષ્ટિ દેવાથી, એનો આશ્રય લેવાથી ત્રિકાળી સહજ પરમ સ્વભાવભાવ, એમાં જ્ઞાનની પર્યાય, શ્રદ્ધાની પર્યાયને પકડાવવાથી એને સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાનની દશા પ્રગટ થાય છે. આવી વાત હતી તમારે ત્યાં? લ્યો! એને ન્યાં શ્વેતાંબરની બધી ક્રિયા બહુ કરી. હજી ઉનું પાણી રાખે છે. ઉના પાણી ને આ ઉપધાન ને શું બધા..? હેરાન થવાના રસ્તા છે. આંબેલની ઓળીઓ. એક આંબેલ ને એક અપવાસ, એક અપવાસ ને બે આંબેલ. એક અપવાસ ને ત્રણ આંબેલ, એક અપવાસ ને સો આંબેલ. અરે..! પણ ભાઈ! હજી મૂળિયું-વર પકડ્યા વિના તારી જાન ક્યાં જાશે? તત્ત્વની દષ્ટિ શું છે? વસ્તુનું મૂળ ધર્મનું શું છે? એ મૂળનું મૂળ શું છે? ચારિત્ર એ ધર્મ છે એનું મૂળ સમ્યગ્દર્શન. બરાબર છે? છે ને સામે? 'દંસણ મૂલો ધમ્મો'.

ધર્મ એટલે ચારિત્ર, વીતરાગભાવ એ ચારિત્ર છે, એનું મૂળિયું સમ્યગ્દર્શન, એનું મૂળિયું કારણનિયમ. આહાહા..! પૂર્ણાનંદનો નાથ ભગવાન તારો પૂર્ણ એક સમયમાં પડ્યો છે, પ્રભુ! જેને બદલવાના ઉત્પાદ-વ્યયની અપેક્ષા જ નથી. આહાહા..! ૩૨૦ માં તો એમ કહે, મોક્ષનો માર્ગ જેમાં નથી. ભલે મોક્ષમાર્ગનું કારણ કહો એને, પણ મોક્ષમાર્ગ એમાં નથી. એમાં તો ના પાડી છે, કારણની ના પાડી. ૩૨૦ ગાથામાં. સમજાણું કાંઈ? ૩૨૦ ગાથા સાંભળી છે? હમણાં ક્યાં સાંભળે, રખડવા ગયા હતા. ૩૨૦ ગાથા નવી આવી.

મુમુક્ષુ :- સમ્યગ્દર્શનનું કારણ કારણનિયમ.

ઉત્તર :- કારણનિયમ ધ્રુવ. શું કહેવું છે? આ સાંભળીને કહે છે. પહેલાં ક્યાં સાંભળ્યું હતું ન્યાં. આ સાંભળ્યું હતું. ૩૨૦ ગાથા ક્યાં સાંભળી હતી એમ કહું છું. આહાહા..!

હવે કાર્યનિયમ એટલે કાર્યનિયમ એટલે મોક્ષનો માર્ગ-પર્યાય-દશા, સમ્યગ્દર્શન આનંદદાયક પર્યાય, સમ્યગ્જ્ઞાન આનંદદાયક પર્યાય, ચારિત્ર આનંદદાયક પર્યાય. એવી જે મોક્ષમાર્ગની પર્યાય એ કાર્યનિયમ છે. એટલે? એનું કાર્ય મોક્ષ એની અહીં વાત નથી અત્યારે. આ તો પોતે કાર્યનિયમ એની મોક્ષમાર્ગની પર્યાય, જે મોક્ષનું કારણ અને જેનું કાર્ય મોક્ષ, એનું કારણ જે મોક્ષમાર્ગ એને અહીં કાર્યનિયમ કહ્યો છે. સમજાણું કાંઈ? કેટલા આમાં શબ્દો યાદ રાખવા.

એક કોર કહે કે, નિશ્ચય મોક્ષનો માર્ગ કારણ, મોક્ષ કાર્ય. બીજું હવે મોક્ષમાર્ગ પર્યાય છે એ કાર્ય, એનું કારણ ત્રિકાળ દ્રવ્ય. સમજાણું કાંઈ? કાર્યપરમાત્મા તો તેરમે (ગુણસ્થાને) આવે. કાર્યનિયમ તો ચોથેથી શરૂ થાય. ત્રિકાળી વસ્તુ જે કારણનિયમ છે એને આશ્રયે પ્રગટ થતી મોક્ષના માર્ગની પર્યાય એને અહીંયાં કાર્યનિયમ તરીકે કહેવામાં આવે છે. એનું પાછું કાર્ય, એ કાર્ય નિયમનું કાર્ય જે મોક્ષ, એ વળી બીજી વાત. આહાહા..!

'(-કાર્યનિયમ) એટલે નિશ્ચયથી (નક્કી) જે કરવાયોગ્ય...' જુઓ! ઓલા નિયમમાં

કરવાયોગ્ય કાંઈ નહોતું, એ તો છે એને કરવું શું? શું કીધું? ત્રિકાળી ધ્રુવ સ્વભાવ પરમ પારિણામિક ભાવ શુદ્ધજ્ઞાનચેતનાપરિણામ ભાવ છે... છે... છે... છે... છે એને કરવું શું? હવે એને આશ્રયે જે કરવાની દશા છે એ કરવા જેવી છે. આમાં વિકલ્પ કરવા જેવો છે કે પરનું કરવા જેવું એ વાત નથી આવી આમાં.

‘(નક્કી) જે કરવા યોગ્ય...’ પાઠ છે ને? મૂળ પાઠ. ‘ણિયમેણ ય જં કજ્જં’. જે નિયમથી કરવાલાયક જીવને છે તે ‘પ્રયોજનસ્વરૂપ-હોય તે...’ ‘નક્કી જે કરવાયોગ્ય-પ્રયોજનસ્વરૂપ-હોય તે અર્થાત્ જ્ઞાનદર્શનચારિત્ર. તે ત્રણમાંના દરેકનું સ્વરૂપ કહેવામાં આવે છે :’ સમજાણું કાંઈ? ભગવાનઆત્મા.. જુઓ! કારણનિયમરૂપ ત્રિકાળી, એમાંથી કાર્યનિયમ મોક્ષનો માર્ગ, નિશ્ચય મોક્ષમાર્ગ એને અહીંયાં કાર્યનિયમ તરીકે કહીને એ કાર્યનિયમ કરવા યોગ્ય છે, કહે છે. કરવા યોગ્ય છે માટે કાર્ય કહ્યું ને એને? વસ્તુ ત્રિકાળી છે એમાં કરવા યોગ્ય શું હોય? એ તો છે. પર્યાયમાં કરવાયોગ્ય તો આ કરવાયોગ્ય છે, કહે છે. નિશ્ચયથી કરવા લાયક હોય તો નિશ્ચય સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર એ પર્યાય કરવા લાયક પ્રયોજનરૂપ નિશ્ચયથી કરવું હોય તો એ કરવા લાયક છે. સમજાણું કાંઈ? લ્યો! એમાં કાંઈ કરવાનું આવ્યું કે નહિ? આમાં મને કરવું શું સૂઝ પડતી નથી. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- તત્ત્વાર્થ શ્રદ્ધાનં સમ્યગ્દર્શન ઇ...

ઉત્તર :- ઇ તત્ત્વાર્થ શ્રદ્ધાન કહો કે આ કહો, બેય એક જ છે. સમજાણું કાંઈ? તત્ત્વાર્થ એટલે નવ ભેગા એમ નહિ. એક તત્ત્વનું અંદર ભાન થતાં આઠેય તત્ત્વનો એમાં અભાવ છે એમ ભાન થઈ જાય છે. એનું નામ તત્ત્વાર્થ શ્રદ્ધાનં સમ્યગ્દર્શનં (છે). (ઇ) એમ કહે છે, નવ જાણવા પડશે? અહીં તો નવને જાણવાની વાતેય આમાં નથી, એમ કહે છે. અહીં તો આ જાણ્યું એટલે ઓલા જણાય જશે એમ કહે છે. શું (કહ્યું)? એકને જાણ્યો એટલે બીજા રાગાદિ આમાં નથી એમ જણાય જશે, એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ? ભારે વ્યાખ્યા ભાઈ! બે લીટી, ત્રણ લીટીમાં કેટલું સમાડ્યું છે, જુઓને! ‘સ્વરૂપચંદ્રભાઈ’! આવે ત્યારે આવે. આમાં તો આ શબ્દનો તો બરાબર ભાવ આવે છે. એ.. ‘વજુભાઈ’!

આમાં પહેલું કહ્યું હતું કે, જે ત્રિકાળનિયમ છે એને સાર લાગુ પડતો નથી. કારણ કે, પોતે જ વસ્તુ સ્વરૂપ છે. માટે કરવું છે એમાં સાર લાગુ પડે કે રાગ કરવો નથી ને રાગનો અભાવ છે એમાં. સમજાણું કાંઈ? ભારે વાતું ભાઈ! આ શેઠિયા બિચારા શું ધર્મને સમજે નહિ પછી આ વ્રત કરો ને અપવાસ કરો ને જાત્રા કરો ને ભક્તિ કરો ને પૂજા કરો ને સોળભથ્થા શું કહેવાય? ષોડશકારણ (ભાવના). એ તો બધી ક્રિયાઓના અંદરમાં વયો ગયો બિચારો. વાસ્તવિક તત્ત્વની શ્રદ્ધાના ભાન વિના એ બધા રખડવાના રસ્તા છે. આહાહા..! એને મોક્ષના માર્ગ તરીકે માને, છૂટવાના માને. અરે..! માર્ગ તો પણ માર્ગ (છે). એની રીતની ખબરું ન મળે અને એ રીત વિના સાધવા જાય (તો) કાંઈકનું કાંઈક સાધે

ને માને કાંઈક.

ભગવાનઆત્મા પરમેશ્વર ત્રિલોકનાથ સર્વજ્ઞદેવ ફરમાવે છે, ભાઈ! તારો ત્રિકાળી ધ્રુવ સ્વભાવ છે એને કારણ કહીએ. કેમકે કારણમાંથી મોક્ષમાર્ગની પર્યાય પ્રગટે છે. વ્યવહાર રત્નત્રયના વિકલ્પમાંથી એ મોક્ષમાર્ગ કાંઈ આવતો નથી. આહાહા...! કેટલી વાત છે! એને ઠેકાણે (કહે), વ્યવહાર પહેલો ને પછી નિશ્ચય થાય. એ તો બધા વ્યવહારની કથનની શૈલી બીજી છે આખી. એ તો છઠ્ઠા ગુણસ્થાનની દશામાં વિકલ્પ આદિ હોય છે એનો અભાવ કરીને સાતમું પામે. એ બતાવવા ત્યાં વાત કરી છે, અભાવ કરીને. બાકી વસ્તુ જ કારણ છે. વીતરાગ દશાની શ્રદ્ધા આત્માની, વીતરાગ સ્વરૂપ ભગવાનઆત્મા એના આશ્રયે થતું વીતરાગી સમ્યગ્દર્શન, એને રાગનો ભાવ કારણ થાય એમ બને નહિ, ભાઈ! એ તો કાલ આવી ગયું, શુદ્ધરત્નત્રય પરમ નિરપેક્ષ છે. સમજાણું કાંઈ?

‘એ કાર્યનિયમ નિશ્ચયથી કરવાયોગ્ય...’ ‘ણિયમેણ ય જં કજ્જં’. શું કરવું અમારે ત્યારે? આ નિશ્ચયથી કરવા લાયક હોય તો નિશ્ચય સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર એ કરવા લાયક છે. વ્યવહાર સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્રનો વિકલ્પ એ કરવા લાયક નથી. આહાહા...! સમજાય છે કાંઈ? (વ્યવહાર રત્નત્રયનો વિકલ્પ) આવે જુદી વાત છે અને કરવા લાયક છે એ જુદી વાત છે. સમજાણું કાંઈ? નિશ્ચય સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રની ભૂમિકામાં દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્રનો વ્યવહાર આવે, પણ કરવા લાયક એ જુદી વસ્તુ છે અને આવી જાય એને જાણવા લાયક છે એ જુદી વસ્તુ છે. ભારે માર્ગ અંદર, ભાઈ! આહાહા...!

જ્યાં ક્યાંય વિકલ્પ પહોંચે નહિ, વાણી પહોંચે નહિ, દેવ-ગુરુની વાણીનો ધ્વનિ ન્યાં અડે નહિ. આહાહા...! અને વાણીને લક્ષે થયેલો વિકલ્પ એ જ્યાં અંદર જઈ શકે નહિ. એને કારણે સમ્યગ્દર્શન થાય એવી ચીજ છે નહિ. વસ્તુ એવી નથી એમ કહે છે. આહાહા...! ‘પંડિતજી’! ‘નિયમસાર’ પહેલા જોયું હતું કે નહિ? ‘નિયમસાર’ ક્યારેય જોયું હતું? આહાહા...! ગજબ વાત છે. કેવળીના પટારા ખોલ્યા છે આખા! ભગવાન! તારામાં શું ખોટ છે કે તારે પરના શરણ (લેવા પડે). રાગાદિ તો પર છે, એના તને શરણ લેવા પડે? શરણ તો આત્મા ત્રિકાળી છે એનું શરણ લે. એના શરણે પછી તને દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર થાય. આહાહા...! એ સમ્યગ્દર્શનને શરણે પણ સમ્યક્ચારિત્ર ન થાય. સમજાણું કાંઈ? સમ્યગ્દર્શન, એનું શરણ ધ્રુવ, સમ્યગ્જ્ઞાન એનું શરણ ધ્રુવ, ચારિત્રનું શરણ ધ્રુવ. સમ્યગ્દર્શન ચારિત્રનું કારણ ન થાય. જે વ્યવહાર કારણ કહ્યું એ જુદી વાત બંધ (અધિકારમાં). એ તો ત્યાં ચારિત્ર સમ્યગ્દર્શન વિના ન હોય એટલું સિદ્ધ-બતાવવા. બધો ખ્યાલ છે પાછો, ન્યાં કારણ કહ્યું છે. બંધ અધિકારમાં કહ્યું છે ને? પણ ખરેખર તો ચારિત્ર-સ્વરૂપના આનંદની રમણતા, એ કાર્યનું કારણ તો ત્રિકાળી દ્રવ્ય સ્વભાવ છે. આહાહા...! સમજાણું કાંઈ? બહુ ઝીણું આવું.

મુમુક્ષુ :- સમ્યગ્દર્શન થયું હોય એને મોક્ષ થયે છૂટકે, હાથ પકડીને લઈ જાય.

ઉત્તર :- પણ સમ્યગ્દર્શનમાં એ આવ્યું છે કે નહિ? કે, સ્વરૂપની સ્થિરતા કરીશ ત્યારે થાશે એમ આવ્યું છે કે નહિ શ્રદ્ધામાં?

મુમુક્ષુ :- એ તો આવે જ.

ઉત્તર :- હા. તો હાથ પકડીને લઈ જાય ક્યાં આવ્યું પાછું ઈ? આહાહા...!

મુમુક્ષુ :- એમાં ઉતાવળ કરવાની શું જરૂર છે.

ઉત્તર :- પણ ઉતાવળની વ્યાખ્યા શું?

શ્રોતા :- ઉતાવળ નહીં પણ ધીરજ રાખવાની તો જરૂર ખરી ને.

ઉત્તર :- સમ્યગ્દર્શનમાં કારણરૂપ ત્રિકાળી દ્રવ્ય થયું. હવે એની શ્રદ્ધામાં શું આવ્યું? કે, આના કારણે મને દર્શન થયું. હવે જ્ઞાન પણ આને કારણે થાશે, ચારિત્ર પણ એને કારણે થાશે. એમ શ્રદ્ધામાં આવ્યું છે. શ્રદ્ધામાં આવ્યું છે પછી અધીરજ ને ચિંતાનો ક્યાં પ્રશ્ન છે. એ આત્માનું શરણ લેશે જ. ઉગ્રપણે પહેલું લીધું છે તો ચારિત્ર માટે ઉગ્રપણે લેશે જ. 'દેવાનુપ્રિયા'! અંતરની શ્રદ્ધામાં જ એ આવ્યું છે કે, આ દ્રવ્યને આશ્રયે જ મને ચારિત્ર થશે. થોડું (ચારિત્ર) તો થયું સાથે. સમ્યગ્દર્શનમાં આત્માનો આશ્રય થઈને પ્રતીતિ અનુભવ થઈ, જ્ઞાન ને સ્વરૂપ સ્થિરતા તો થઈ છે, ચારિત્રનો અંશ તો ભેગો આવ્યો જ છે. પણ દર્શનમાં પ્રતીત થતાં (એમ થાય છે કે) આનું અનુષ્ઠાન કરીશ. નથી આવતું ભાઈ! ૧૭-૧૮? ૧૭-૧૮ ગાથા, 'સમયસાર'. આવે છે, ૧૭-૧૮માં એ આવે છે કે, આ હું, આ શ્રદ્ધા એમ આવે છે કે, જુઓ! છે ને? આને અનુસરવાથી મને ચારિત્ર થશે, મોક્ષમાર્ગ થાશે, મોક્ષ થાશે. એમ. સમજાણું?

અહીં જુઓ! મોક્ષાર્થી પુરુષે પ્રથમ તો આત્માને જાણવો. જાણવો એટલે અનુભવવો એ જાણવું, હોં! પછી તેનું શ્રદ્ધાન કરવું. અને શ્રદ્ધાન કરવું એટલે કે આ જ આત્મા છે તેનું આચરણ કરવાથી જરૂર કર્મોથી છૂટી શકાશે. ત્યાં હવે પછી તેનું આચરણ કરવું. સમજાણું કાંઈ? ૧૭-૧૮માં પહેલું જ્ઞાન કરવું, દર્શન (પછી થાય), વાંધા ઉઠ્યા છે ને 'મુંબઈ'માં? પહેલું જાણ્યા વિના શ્રદ્ધા કોની કરીશ? એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ? વાત બહાર આવતા તો ઘણી બધી સૂક્ષ્મ ચર્ચા ચાલે, વાત ચાલે, કોઈકમાં ભુલેય પડી જાય સાધારણ.

કહે છે 'કરવાયોગ્ય—પ્રયોજનસ્વરૂપ—હોય તે,....' તેને નિશ્ચયથી કરવાયોગ્ય કહ્યું તે 'જ્ઞાનદર્શનચારિત્ર.' લ્યો! કહો, અહીં પહેલું જ્ઞાન લીધું. ન્યાંય ૧૭-૧૮માં પહેલું જ્ઞાન લીધું. જ્ઞાન, દર્શન ને ચારિત્ર—આત્માનું જ્ઞાન, આત્માનું દર્શન અને આત્માનું ચારિત્ર એને અહીંયાં મોક્ષનો માર્ગ કહ્યો છે. સમજાણું કાંઈ? અહીં તો હજી દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્રની શ્રદ્ધાના ઠેકાણા ન મળે. કુદેવ-કુદેવ-કુગુરુને માનવા. આહાહા...! સમજાણું કાંઈ? દેવી-દેવલાઓને માનવા, પદ્માવતી ને ભૈરવનાથ ને ઠીંકણા નાથ ને.. આહાહા...! ઘણો મિથ્યાત્વભાવ ક્યાંક રહી ગયો. ક્ષેત્રપાળ ને આ પાળ ને.. અરે...! ભગવાન. અસંખ્ય પ્રદેશી ક્ષેત્રપાળ તો ભગવાન તું છો.

આહાહા...! અહીં તો કહે છે કે, એવા દેવ-દેવલાની તો વાતુંય નથી પણ સાક્ષાત્ સર્વજદેવને તીર્થંકરને માને તોપણ એ વિકલ્પ છે. અને એ વિકલ્પ સમ્યગ્દર્શનનું કારણ નથી. બરાબર છે? અરે...! એને ખબર ન મળે, હજી ખબરું વિના એ પુરુષાર્થ ક્યાં કરે ને ક્યાં જાય?

અરે...રે...! જગત લુંટાણું છે, હોં! સાચી વાત બહાર આવતા લોકોને એવી લાગે અંદરથી અરે...રે...! બાપુ! એ તમારી વાતું બધી ખબર નથી અમને? શાસ્ત્ર શું કહે છે અહીંયાં? એવા વ્યવહારના ક્રિયાકાંડ તો અનંતવાર કર્યા. મિથ્યાત્વભાવ તો સાથે રહ્યો. કારણ કે, રાગની ક્રિયાથી લાભ થાય (એવા) મિથ્યાત્વ સાથે પુણ્ય બંધાણા (અને) સ્વર્ગ આદિ મળ્યા. ભેખ પલટ્યા પણ ભાવ પલટ્યો નહિ. આહા...!

મુમુક્ષુ :- ચારગતિના દરવાજા ઉઘડી ગયા.

ઉત્તર :- એની યોગ્યતાથી ઉઘડી ગયા.

શ્રોતા :- અહીં તો મોક્ષના દરવાજા ઉઘાડવાની વાત છે.

ઉત્તર :- ‘હવે ત્રણમાંના દરેકનું સ્વરૂપ કહેવામાં આવે છે :...’ ‘તાવત્ તેષુ ત્રિષુ’ સંસ્કૃત છે ને? ‘તેષુ ત્રિષુ’. ઓલામાં બીજું આવે છે, એ ત્રણનું કહેશું. એ જુદું. ચોથી ગાથામાં (આવે છે). ‘ચારિત્રાણાં ત્રયાણાં પ્રત્યેકપ્રરૂપણા ભવતિ’ હવે ન્યાં જુદી વાત છે, અહીં જુદી વાત છે. ત્યાં પ્રત્યેકની પ્રરૂપણા જુદી કરશું એ ભેદની વ્યવહાર રત્નત્રયની વાત છે અને અહીં ત્રણ માયલાની એક એક વાત નિશ્ચયની વાત છે. શબ્દ એકના એક છે. ‘પંડિતજી’! આમાં કહ્યું ને? ‘ત્રયાણાં પ્રત્યેકપ્રરૂપણા ભવતિ’. ચોથીમાં. અહીં એમ નથી, અહીં તો ‘તેષુ ત્રિષુ’. તેમાંથી ત્રણ વસ્તુ જે સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર-મોક્ષનો માર્ગ એને અમે હવે કહેશું. સમજાણું કાંઈ?

હવે પહેલી સમ્યગ્દર્શનની વ્યાખ્યા... સમ્યગ્જ્ઞાનની. આમાં જ્ઞાન છે ને પહેલું. એમાંય જુઓ! શબ્દો કેવા છે. ‘(૧) પરદ્રવ્યને અવલંબ્યા વિના...’ પરદ્રવ્યની ગ્રાહકતા, રમકતા ત્વરાથી છોડ. આવ્યું છે કે નહિ? એય...! ‘દેવાનુપ્રિયા’! ક્યાં લખ્યું છે? બીજું કહ્યું ઇ બીજું હતું. ઇ ક્યાં સાંભળે છે? એને જે ધુન હોય... બીજું કહ્યું હતું, ‘દેવાનુપ્રિયા’! ‘શ્રીમદ્’માં એમ આવે છે કે, પરદ્રવ્યની ગ્રાહકતા ત્વરાથી તજો. ક્યાં આવે છે તમને ખબર નથી, મફતના આવે છે. ૧૭ મા વર્ષમાં નવા પુસ્તકમાં આવે છે. જૂના પુસ્તકમાં નથી આવતું, ચોપડી બહાર પડી છે.

‘પરદ્રવ્યને અવલંબ્યા વિના...’ ઘડાકો પાધરો પહેલો. કહે છે કે, દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્ર કે એની શ્રદ્ધાનો વિકલ્પ એ બધું પરદ્રવ્ય છે. કેટલું સ્પષ્ટ કર્યું છે, જુઓને! ‘પદ્મપ્રભમલધારીદેવ’, પંચમહાવ્રતધારી મહાભાવલિંગીસંત. એની ટીકા પણ અત્યારે કેટલાકને ખટકે છે, ખોટી ઠરાવવા માગે છે. હળવે હળવે ‘કુંદકુંદાર્ય’ને ખોટી ઠરાવશે. ભાઈ! એમ તો કહેતા હતા ને? ‘ફૂલચંદ્રજી’ કહેતા હતા. બાપુ! માર્ગ તો આ છે, ભાઈ!

મુમુક્ષુ :- આ વાતને ન સ્વીકારે એ મૂળ ગાથાને નથી સ્વીકારતા.

ઉત્તર :- એવું જ છે. મૂળ ગાથાનું જ આ વિશેષ છે. સામાન્યનું વિશેષ છે, વિશેષ ન માને તો સામાન્ય માનતો નથી. એમ જ છે. શું થાય? અરેરે..!

કહે છે કે, સમ્યગ્દર્શન કોને કહેવું? ધર્મનો પહેલો અવયવ, મોક્ષનો માર્ગ-અવયવ. 'પરદ્રવ્યને અવલંબ્યા વિના...' લ્યો! અહીં તો મૂર્તિને અવલંબીને સમકિત થાય ને ફલાણાને લઈને સમકિત થાય ને... આવે છે ને બીજા બોલો? વેદનીયથી થાય. નથી આવતું? એ તો અહીં થયું ત્યારે નિમિત્ત કોણ (હતું), ત્યાંથી લક્ષ છૂટ્યું હતું એની વ્યાખ્યા કરી છે. વેદનાથી થાય, દેવ દર્શનથી, દેવઋદ્ધિથી થાય. લ્યો! આવે છે કે નહિ? સર્વાથસિદ્ધમાં ક્યાંક. એ તો નિમિત્તના કથન છે. અહીં તો ના પાડે છે, જુઓ! પરદ્રવ્યના અવલંબે સમ્યગ્દર્શન થતું નથી. સ્વદ્રવ્યને અવલંબે થયું ત્યારે લક્ષ કોનાથી છૂટ્યું હતું એ ચીજનું જ્ઞાન કરાવ્યું ત્યાં. ભારે કામ. અરે..! અર્થ કરવામાં વાંધા.

મુમુક્ષુ :- ઇમો અરિહંતાણાંમાં પણ આવે છે. અરિહંત એટલે અરિ-શત્રુઓનો જેણે નાશ કર્યો છે. નાસ્તિનું કથન છે.

ઉત્તર :- શું આવ્યું? નાસ્તિનું કથન છે તો શું છે? એમાંથી અસ્તિ લઈ લેવું. સ્વભાવનો આશ્રય કરે ત્યારે રાગની ઉત્પત્તિ થતી નથી એને રાગનો નાશ કર્યો એમ કહેવામાં આવે છે. એમ લઈ લેવું એમાંથી. કાર્યહિંસાની વાત છે પણ કારણ કાઢ્યું છે કે નહિ? બસ, અંદરથી અસ્તિ કાઢી છે.

'(૧) પરદ્રવ્યને અવલંબ્યા વિના નિ:શેષ અંતર્મુખ યોગશક્તિમાંથી ઉપાદેય...' પોતે હવે આત્મા લીધો. સમસ્તપણે અંતર્મુખ ઉપયોગ શક્તિમાંથી. આહાહા..! '(ઉપયોગને સંપૂર્ણપણે અંતર્મુખ કરીને...)' એમ. જ્ઞાનની દશાને અંતર્મુખ, તદ્દન અંતર્મુખ કરીને. વસ્તુના સ્વભાવ સન્મુખ કરીને. '(અંતર્મુખ કરીને ગ્રહણ કરવાયોગ્ય) એવું જે નિજ પરમતત્ત્વનું પરિજ્ઞાન (-જાણવું) તે જ્ઞાન છે.' જુઓ! નિજ જ્ઞાન ગ્રહણ કરવાયોગ્ય કહ્યું. પર્યાયને અહીં તો ભાષા એમ છે. સમજાણું કાંઈ? 'નિજપરમતત્ત્વપરિજ્ઞાનમ્ ઉપાદેયં ભવતિ।''

પ્રગટ કરવા લાયક છે માટે તેને ઉપાદેય કહેવામાં આવ્યું. નહિતર તો નિશ્ચયમાં ઉપાદેય તો ધ્રુવ છે પણ ધ્રુવને આશ્રયે નિ:શેષપણે, સમસ્તપણે અંતર આખો ઉપયોગ જ અંતરમાં વાળી લેવો એમ કહે છે. આહાહા..! બિલકુલ પર્યાયને અડવું નહિ, વિકલ્પને અડવું નહિ. આહાહા..! એ પર્યાયને અંતર્મુખ સંપૂર્ણપણે, સંપૂર્ણપણે એકદમ દ્રવ્ય સ્વભાવમાં વાળે તેને સમકિત થાય છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? હજી સમ્યક્ કેમ થાય એની ખબરું ન મળે, સમ્યક્ ન મળે ને એને થઈ ગયા ચારિત્ર ને વ્રત ને તપ. અરે..! જિંદગી જાશે, ભાઈ! આવા ટાણા ફરીને મળવા મુશ્કેલ છે. બાકી દુનિયાની દરકાર મુકીને સત્ય શું છે એને સમજી લે. દુનિયા કેમ માને એની સાથે ચાલીશ તો મેળ જાશે નહિ. મિંઢવણી કરીશ નહિ

એમ આવ્યું હતું. ‘રમેશ’માં પણ આવે છે. બીજાની સાથે માર્ગની મિઠવણી કરીશ નહિ. મિઠવણી સમજાણું? મેળવણી. ભગવાન વીતરાગનો પરમેશ્વરનો માર્ગ એ વીતરાગના માર્ગની સાથે બીજાની સાથે મેળવીશ નહિ.

એ ભગવાનઆત્મા શુદ્ધ ચૈતન્ય દ્રવ્ય ધ્રુવ ભગવાન, એને સમસ્ત પ્રકારે અંતર ઉપયોગ કરીને પકડ. આહાહા...! સમજાણું કાંઈ? ‘પરદ્રવ્યને અવલંબ્યા વિના નિ:શેષ...’ એટલે સમસ્ત પ્રકારે એમ કહે છે. પૂરી રીતે ઉપયોગને સંપૂર્ણપણે અંતરમાં વાળીને ‘યોગશક્તિમાંથી ઉપાદેય એવું જે નિજ પરમતત્ત્વનું પરિજ્ઞાન...’ એમ પાછું છે. એય...! જ્ઞાનની પર્યાયને ઉપાદેય કીધી. ભાષા જુદી છે. એવું જે નિજ પરમતત્ત્વનું જ્ઞાન, એમ લીધું છે. પ્રગટ થયેલાને અહીં ગ્રહણ કરવું ને ઉપાદેય એમ લીધું છે. આહાહા...! ઝીણી વાત છે.

ભગવાનઆત્મા વસ્તુ સ્વરૂપે પ્રભુ સચ્ચિદાનંદ આનંદ સિદ્ધ સ્વરૂપ છે આત્માનું. એમાં વર્તમાન દશાને સમસ્ત પ્રકારે પરથી છોડીને, સમસ્ત પ્રકારે અંતર્મુખ કરીને. આહાહા...! ‘પોપટભાઈ’! આવી વ્યાખ્યા છે. ‘પરદ્રવ્યને અવલંબ્યા વિના નિ:શેષ...’ કંઈ પણ બાકી રાખ્યા વિના એમ કહે છે. આખા ઉપયોગને ‘અંતર્મુખ યોગશક્તિમાંથી ઉપાદેય...’ સમજાણું? અંદર જોડાણ થઈને જે દશા પ્રગટ થઈ એને અહીંયાં નિજ પરમતત્ત્વનું જાણવું એને જ્ઞાન કહેવામાં આવે છે. જુઓ! જ્ઞાન. શાસ્ત્રનું જ્ઞાન એ જ્ઞાન નહિ. સમજાણું કાંઈ? શાસ્ત્રને ભણ્યો હોય ને વાતું કરતો હોય કે, આનું આમ છે ને આનું આમ છે એ જ્ઞાન નહિ. એય...! ‘શાંતિભાઈ’! શબ્દ નહિ, એ જ્ઞાન પણ નહિ. આહા...!

અંતર સ્વભાવમાં વર્તમાન પોતાના જ્ઞાનની દશાને સમસ્ત પ્રકારે અંતર્મુખ વાળતા બહિર્મુખ પરદ્રવ્યનું આલંબન લક્ષ છોડી દઈને, એમ કહે છે. છઠ્ઠી ગાથામાં એમ આવ્યું ને પરદ્રવ્યનું લક્ષ છોડીને ધ્રુવ સ્વરૂપની ઉપાસના કરતાં, ઉપાસના કરતાં શુદ્ધ એવો ‘અમિલપ્યતે’ આહાહા...! મર્મ ખોલ્યા છે, હોં! મર્મ. અનુભવમાં આવે પણ એની ભાષાની શૈલીની કથન પદ્ધતિ, એને રીતને ગોઠવવાની રીત અલૌકિક!! સમજાણું કાંઈ?

કહે છે કે, સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન કોને કહેવું? અહીં સમ્યગ્જ્ઞાનની પહેલી વ્યાખ્યા છે. ‘પરદ્રવ્યને અવલંબ્યા વિના...’ શાસ્ત્રનું જ્ઞાન થાય એ પણ ખરેખર પરદ્રવ્ય છે. આહાહા...! શાસ્ત્રનું જ્ઞાન જે ધારીને થયું છે એ પણ ખરેખર તો પરદ્રવ્ય છે. એય...! આહાહા...! શું કહે છે?

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- હા પણ પરદ્રવ્યમાં પરદ્રવ્યનું જ્ઞાન ને... એમાં ક્યાં આવી છે એ? આ તો વ્યાખ્યા ચાલે છે. અને તમે ઓલા છંદ પકડીને વાત કરો છો. પણ અહીં તો પરદ્રવ્ય એટલે પરશાસ્ત્રનું જ્ઞાન એને પરદ્રવ્ય કહ્યું એવી વ્યાખ્યા ન્યાં ક્યાં છે? ન્યાં તો પરદ્રવ્યને છોડવું એટલું કીધું છે. પરદ્રવ્યમાં વિહાર નહિ. પણ પરદ્રવ્યની વિહારની વ્યાખ્યા (શું)?

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- હા. કાંઈ ને કાંઈ પૂર્વે ધાર્યું છે ને એ પકડીને વાતું કરે. વિશેષ કહેશે...
વખત થઈ ગયો, હોં! (શ્રોતા :- પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ!)